

Vajda Mihály

Vannak-e emberi jogaink?

Az igazság az, hogy nem értem a kérdést. A kérdés intencióját. Valaha volt jelentősége az olyan kezdetű deklarációknak, hogy „Minden ember elidegeníthetetlen joga, hogy ...” S szükség volt arra, hogy ezt a jogot Istentől vagy a természettől eredeztessék, mert pozitív jogra hivatkozni nem volt mód: az ilyen-fajta deklarációk éppen azon abszolút hatalom ellen irányultak, amely a pozitív jog letéteményese volt, s amely „minden embernek” ezen jogait nem ismerte el. A „minden embert” a jog forrásává pontosan csak egy olyan társadalom teheti, amely elismeri az úgynevezett emberi jogokat.

Manapság azonban, minthogy elvben a „volonté de tous” vált a jog forrásává, természetjogi hivatkozásokra nincsen többé szükség. Az ember bizonyos kétségbevonhatatlan és elidegeníthetetlen jogait elvben még azok az államok is elismerik (az ENSZ-be való belépésükkel vagy ENSZ tagságuk fenntartásával ezt deklarálják), amelyek a gyakorlatban a legkevésbé sem biztosítják azokat polgáraiknak. Nemcsak „egyszerű” diktatúrák, amelyek minden elméleti indoklás nélkül fosztják meg polgáraikat a gyakorlatban ezen elemi szabadságjogaiktól, hanem még azok is, amelyeknek tulajdonképpen nem szabadna elismerniök őket, mert államuk mondjuk olyan valláserkölcsi alapokra épül (például az iszlám szent törvényeire, a sarijára), amelyek szemben állnak az elidegeníthetetlen emberi jogokkal. Mindegy, hogy ezek az államok miért ismerik el elvben mégis az emberi jogokat: minthogy elismerik őket, nem kell (a gyakorlatban meg úgysem lehet) őket meggyőzni érvényességükről. A természetjogi hivatkozás felesleges tehát.

Nagyon jól emlékszünk még arra, hogy a kommunista államok, amelyeknek a gyakorlatban eszük ágában sem volt megadni ezeket a jogokat, milyen kínosan ügyeltek arra, hogy elismerésük és betartásuk látszatát keltsék, s hogy ez milyen fontos volt a kommunista országok polgárjogi harcosai számára. Hivatkozhattak a hivatalos állami dekrétumokra, az ünnepélyesen aláírt Helsinki Egyezményre stb. De nem volt szükség rá, hogy azzal érveljenek: ezek a jogok akkor is megilletik polgáraitokat, ha ti nem ismeritek el őket; hiszen elismerték! Azt kellett megmutatniok, nem volt különösebben nehéz, hogy jóllehet szavakban elismeritek, a gyakorlatban nem biztosítjátok őket polgáraitok számára.

Summa summarum: manapság nem szorul bizonyításra, hogy vannak emberi jogaink, mert szavakban senkinek sem jut eszébe kétségbe vonni létezésüket.

Más kérdés az, hogy a gyakorlatban megvannak-e ezek a jogaink, magyarul, hogy élhetünk-e velük. Az úgynevezett demokratikus államokban (liberális demokráciák, amelyekhez ma már Európában a volt kommunista államok is hozzátartoznak) alapjában véve igen — ne kezdjünk már bele abba a nyugati-kommunista süket dumába, hogy ez persze csak elvben van így, társadalmi helyzetétől függően nagyon is különbözők az egyén lehetőségei arra, hogy ténylegesen is érvényesítse jogait. Mert persze ez így van, de azért csak-csak nem lenne jó az osztály nélküli társadalom szükségességének gondolatát feleleveníteni (az osztálykülönbségek különben megszűntek, amitől persze még a polgárok között kulturális és főleg anyagi helyzetükben óriásiak a különbségek, de ez korántsem azonos a 19. századi osztálykülönbségekkel). Aki, ha éppen szüksége van rá, meg tudja érteni, mi áll a törvényben, aki, ha szüksége van rá, meg tudja fizetni a legjobb ügyvédet, az e tekintetben is jobb helyzetben van, mint aki ezekre nem képes, de azért végső soron az utóbbiak is érvényesíthetik emberi jogukat, talán legfőképpen azért, mert léteznek olyan társadalmi szervezetek, amelyek pontosan azzal foglalkoznak, hogy megvédjék őket. Nálunk is egyre inkább vannak ilyenek.

A világ számos államában viszont csak elvben léteznek az emberi jogok, a gyakorlatban nem. De csak-csak nem kell azért cikket írnom, hogy elmondjam: ennek a legcsekélyebb mértékben sem örülök, bár nem tudom, mennyiben segít a külső tiltakozás és nyomás. Nem nagyon. A diktatúrák, ha nem háborúban, akkor belső nyomás, elgyengülésük eredményeképpen szoktak megdőlni. A demokráciák, azt hiszem szükségképpen, tehetetlenek velük szemben.

Ha a kérdést úgy tették volna fel, hogy vajon melyek is volnának az emberi jogaink, akkor viszont érteném ugyan az intencióját, de nem tudnék rá igazán érdemben válaszolni. Az úgynevezett elemi szabadságjogok, a lelkiismereti szabadság, a gyülekezési és egyesülési szabadság stb. — ez világos. De már a kisebbségek jogai? Hogy csak a ma legfontosabbnak tűnőt említsem. Ezeket is az elemi emberi jogok közé soroljuk manapság? (Hogy manapság, az fontos. Az elemi emberi jogok köre állandóan bővülni látszik, már csak ezért sem fogadható el a természetjogi megalapozás.) Lehet az emberi jogok alanyának tekinteni csoportokat is, nemcsak a „szabadnak született” egyént? Meg aztán miféle kisebbségeknek milyen jogairól van szó? Nézzük Koszovót. Mint tudjuk, „ösi szerb terület”, „Szerbia magva”. A szerbeknek erre való hivatkozását Nyugat nem értik, mi értjük (a legjobb esetben is csak úgy csinálunk, mintha nem akarnánk érteni), s ez igencsak különféle történelmi okok folytán van így. [Persze a nyugati nem értésben is igen sok a képmutatás. Lásd mondjuk az ír kérdést. A britek, ha őszinték akarnak lenni, bizonyára tisztában vannak vele, hogy az ír katolikusok nem egyszerűen az idegen uralom ellen lázadnak (két EU állam, micsoda hülyeség!), hanem Írország egységét kívánják, még ha Ulsterben kisebbségben vannak is a protestánsokkal szemben. Ha egyszer Ulstert az Ír Köztársasághoz csatolnák, akkor persze az ír protestánsok lennének kisebbségben. Na mindegy.] Az „ösi szerb terület” tehát nem számít (szerintem sem, még ha értem is, miért fáj a dolog a szerbeknek). A szerbeknek

tehát nemhogy nincsen igazuk, hanem élesen el kell itélni őket, minthogy a legdurvább erőszakot alkalmazzák az albán többséggel szemben.

Én is úgy gondolom, élesen el kell itélni őket. De vajon miért alkalmazzák az erőszakot? Mert a koszovói albánok, úgy gondolván, hogy nekik mint a Szerbiában egy tömbben élő jelentős kisebbségnek, joguk van a szerb többségű Szerbiától elszakadni, Koszovót önálló állammá alakítani és netán azt Albániához csatolni akarni. Szerintem is joguk van — a világ azonban láthatóan nem így gondolkodik, jöllehet „nem szereti” (tudom, ez aztán nem jogi kategória) a szerbeket, és lehetőleg mindenért őket teszi felelőssé, ami rossz a volt Nagy-Jugoszláviában történik (ami szerintem abszurd). Ne tessék bántani az albánokat, lemészárolni őket, az az emberi jogok durva megsértése (hát elég durva, ne is vitassuk), azt azonban a világ minden kincseért sem mondaná ki senki, hogy a koszovói albánok, minthogy nem akarnak a szerbek uralma alatt élni, jogosan lázadnak. Csak-csak nem gondoljuk azt, hogy békés eszközökkel elérhetnék Koszova Republika (évek óta olvasom a sablonnal festett vörös feliratot a tübingeni házfalakon) függetlenségét! Nem csak az emberi jogok szentek, a status quo is szent (talán még szentebb is a világ szemében: a nyugodt élethez való jog, a biztonsághoz való jog, tehát a változatlansághoz való jog; ha a szent melléknév egyáltalában fokozható — szerintem nem). S különben is, mi lenne a szerb kisebbséggel? Jönné megint az etnikai tisztogatás. Meg a siker láttán a macedóniai albánok is fellázadnának. A legjobb lenne meggyőzni a koszovói albánokat arról, hogy ők a liberális nemzetfelfogás értelmében tulajdonképpen szerbek, albán ajkú szerbek, maradjanak hát nyugton.

Ha netán a „Vannak-e emberi jogaink?” kérdés azt célozta, hogy mondjuk ki már végre: deklarációkkal és hivatkozásokkal nem megyünk semmire, unjuk már ezt az egész álszent papolást az emberi jogokról, nézzük meg, hogyan lehetne a konfliktusokat nemzetközi segítséggel nem pusztán a csűrhető-csarvarható elveknek és az igazságnak leginkább megfelelően, hanem a legbékésebben megoldani, akkor én kimondom. És a magyar politikai gondolkodás történetének egyetlen olyan alakjára szeretnék megint hivatkozni, aki ugyan szentnek tartott bizonyos elveket, de pontosan tudta, mert száz százaléig őszinte volt, hogy kompromisszumok nélkül nincsen élhető világ: Bibó Istvánra. Arra, hogy ő úgy gondolta, a nem-félelem-vezette politikához a józan kompromisszum, az elvekkal kötött józan kompromisszum is hozzátartozik. Dayton biztosan nem Bibó szellemében született, a többi kérdés (a koszovói, a macedón) sem ebben a szellemben lesz megoldva. De hát végül is nem a balkáni kérdésről akartam cikket írni.

Emberi jogok? Mint láthatjuk: sokkal inkább vannak, mint valaha. S mint mindenből, ami van, öbelölük is lehet kétélű fegyver. Jog és politika nem választhatók el egymástól.